

τῶν ἐγκαινίων ἔξέφρασαν περὶ του μέλλοντός του, ἀπεδείχθησαν τέλεον ἀβάσιμοι καὶ ἄπας ὁ κόσμος τὸν σῆμερον ἀπολαμβάνει τὰ ἐξ αὐτοῦ ἀγαθὰ καὶ τὰς ὀφελεῖς. Τὸν ἔτερον μέγα ἔργον, ἡ τομὴ τοῦ Παναμᾶ, δὲν ἀπεπερατώθη εἰςτι, ἀλλ᾽ ὁ κόμης ἐλπίζει ἐντὸς τριετίας νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ του καὶ νὰ ἰδῇ τὸ ὅνομά του ἀνεξιτήλοις γράμμασι γεγραμμένον ἐν ταῖς δέλτοις τῆς ἴστορίας του νέου κόσμου. Καὶ πράγματι θράμβους μόνον καὶ νίκας ἥρε πανταχοῦ ὁ Λεσσέψ, εἶναι δὲ ἀξιος φθόνου διότι τοὺς πάντας ὡφέλησεν ἢ μεγαλοφυΐα του, οὐδένα δὲ τῶν θυητῶν ἔβλαψε.

³Ἐγεννήθη τῇ 7/19. Νοεμβρίου 1805 ἐν Βερσαλλίαις καὶ ἔσχε πατέρα τὸν βαρῶνον Ἰωάννην Βαπτιστὴν Βαρθελεμῆ Λεσσέψ, ἑταῖρον καὶ σύντροφον τοῦ μεγάλου περιηγητοῦ Λακεϋρού. Κατ' ἀρχὰς ἐπεδόθη εἰς τὸ διπλωματικὸν στᾶδιον καὶ διωρίσθη ἀλλεπαλλήλως πρόξενος ἐν Καΐρῳ, Ἄρτερδάμῃ, Μαλάγᾳ καὶ Βαρκελώνῃ. Ἀφ' οὗ δὲ τῷ 1848 ὑπηρέτησεν ὡς πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Μαδρίτης καὶ τῷ 1849 ἀπῆλθεν εἰς Φραγκονίαν ὡς ἕκτακτος

ἀπεσταλμένος, παρηγήθη τῆς ὑπηρεσίας καὶ ἀπῆλθεν εἰς Αἴγυπτον τῷ 1854, προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ τότε Χεδίβου Σαΐδ πασᾶ, καὶ ἐνταῦθα συνέλαβε τὴν ἰδέαν τοῦ ἡρακλέου ἐκείνου ἔργου, εἰς ὃ ἀφιέρωσε τὰ ἐξῆς δεκαπέντε τοῦ βίου του ἔτη. Τῇ 13/25. Ἀπριλίου 1859 ἥρξαντο αἱ διορυκτικαὶ ἐργασίαι καὶ ἀπὸ τῆς 4. μέχρι τῆς 8. Νοεμβρίου τοῦ 1869. διήρκεσαν αἱ ἐορταὶ τῶν ἐγκαινίων τῆς διώρυγος. Ὁ Λεσσέψ εἰχε διεξαγάγει ἔργον, πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ὅποιου μάτην εἶχον ἀγωνισθῆ ὀλόκληροι αἰώνες πρὸ αὐτοῦ, ἥδεντο ἐπομένως τώρα ν' ἀναπαυθῆ, ἀλλ᾽ αὐτὸς δὲν ἐφησυχάζει ἐπὶ τῶν δαφνῶν του. Ἐσχεδίασε νέα γιγάντια ἔργα — τὴν στρᾶσιν σιδηροδρομικῆς γραμμῆς διασχίζουσης εἰς τὸ μέσον τὴν κεντρικὴν Ἀσίαν, τὴν μετοχέτευσιν τῶν ὑδάτων τῆς Μεσογείου θαλάσσης εἰς τὴν Σαχάραν, — ἔως οὐδὲ ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν τομὴν καὶ τοῦ ἴσθμου Παναμᾶ καὶ νὰ συνενωθῇ οὕτω τὰ ὅδατα τοῦ Εἰρηνικοῦ καὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὥκεανον.

—

ΑΙ ΕΜΠΟΡΙΚΑΙ ΟΔΟΙ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗΝ ΚΑΙ ΤΑΣ ΙΝΔΙΑΣ.

Ἡ Μικρὰ Ἀσία ὑπῆρξεν ἔκπαλαι νὴ μεγάλη λεωφόρος, δι' ἣς οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς προήλασαν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἀρχιπέλαγος καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην. Καθὼς δύνατοι οἱ εἰς Ἀμερικὴν μεταναστεύοντες Εὐρωπαῖοι μετ' ἀγάπης ἀτενίζουσι πρὸς τὴν μητέρα των, οἵτως οἱ τε Πελασγοὶ καὶ οἱ Ἑλληνες ἔστρεφον πάλιν τὰ βλέμματά των πρὸς τὰς χώρας, ὅπόθεν εἶχον ἔλθει, πρὸς τὰς εὐφόρους πεδιάδας τοῦ Τίγρητος καὶ τοῦ Εὐφράτου καὶ πέραν τούτων πρὸς τὰς ὅχθας τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Γάγγου. Τὸ μυστηριώδες δέλγητρον, διπερ ἐλκύει τὸν κάτοικον τοῦ βορρᾶ πρὸς νότον, ἔσυρε καὶ τοὺς κατοίκους τῶν ἀνατολικῶν ἀκτῶν τῆς Μεσογείου θαλάσσης πρὸς ἀνατολάς. Οἱ ιδιόρρυθμοις σχηματισμὸι τῆς ἐν ἣ κατώκουν γῆς, ἡ ἔλλειψις πλωτῶν ποταμῶν καὶ ἡ ἐγγύτης τῆς θαλάσσης ὑπέδειξαν εἰς τε τοὺς Φοίνικας καὶ τοὺς Ἑλληνας, διτὶ τὸ μέλλον των ἔπρεπε νὰ στηρίξωσιν ἐπὶ τοῦ ὑγροῦ στοιχείου. Οἱ βαθέως τὴν χώραν διατέμνοντες κόλποι, ὁ σχηματισμὸς αὐτῶν καὶ ἡ κανονικὴ μεταβολὴ τῶν ἀτμοσφαιρικῶν ρευμάτων ηύνοσουν καὶ ὑπεβοήθουν τὰς ναυτοπλοϊκὰς ἐπιχειρήσεις εἰς Ἀραβίαν καὶ Ἰνδικήν.

Ἡ τελευταία αὕτη χώρα ἔκπαλαι νὴ μπῆρξεν δὲ κύριος σκοπὸς τῶν προηγμένων λαῶν, οἵτινες θεωροῦνται φορεῖς τοῦ ἡμετέρου πολιτισμοῦ. Καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι πολλάκις ἔξῆλθον τῆς ἀπομονώσεως των καὶ διαδωροῦσι μετὰ θετικότητος ἀφηγεῖται, διτὶ δὲ βασιλεὺς Φαραύλης διαμέγας (1388—1322 π. Χ.) προήλασε νικηφόρος μέχρι τοῦ ποταμοῦ Γάγγου. Οὕτως ἐπίσης πρῶτος ἐπειράθη νὰ διορύξῃ τὸν ίσθμον τοῦ Σουέζ, ἡ ἐκτέλεσις δύνατος μεγαλεπιθέλου του σχεδίου ἥτο πεπρωμένον νὰ γίνη εἰς πολὺ νεωτέρους χρόνους. Ἐπτακόσια ἔτη μετά τὸν Φαραύλην τοῦτον δὲ βασιλεὺς Νεκώ ἐπεχείρησε μεγάλην ἐκστρατείαν πρὸς νότον καθ' ἣν πιθανῶς τὰ αἰγυπτιακὰ σκάφη περιέπλευσαν τὴν ἀφρικανικὴν ἥπειρον. Εἰπομένειν αἰγυπτιακὰ ἐννοοῦντες τοὺς Φοίνικας, ὑπηρετοῦντας τότε τοὺς Φαραὼν τῆς Αἰγύπτου, διότι οἱ θαλασσοπόροι οὖτοι ἦσαν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους οἱ σπουδαιότατοι καὶ δραστηριώτατοι μεστοῖ τῆς συγκοινωνίας τῶν λαῶν ἀπὸ τοῦ Ἰνδικοῦ μέχρι τοῦ ἀτλαντικοῦ Ὡκεανοῦ. Τὰ ἐμπορεῖα αὐτῶν εἶχον ἐν τῷ Περσικῷ κόλπῳ καὶ ἐν τῇ νοτιοανατολικῇ ἄκρᾳ τοῦ Ειρηνίου πόντου, ἐκεῖ

ἄκριβῶς ὅπου τὴν σῆμερον καταλήγει νὴ μπὸ τῶν Ρώσσων στρωματεῖσα μεγάλη ἐμπορικὴ ὁδὸς τοῦ μέλλοντος, — ἐν Βατούμη. Ἐντεῦθεν διεπορθμεύθησαν ἐπὶ τῆς ἀντίπεραν ὅχθης παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Βορυσθένους, τοῦ σημερινοῦ Δνειπέρου, καὶ διὰ ἔηρᾶς ἔφθασαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης, ὅπόθεν μετέφερον εἰς τοὺς νοτίους λαούς τὸ πολύτιμον ἥλεκτρον. Τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς διεύθυνσιν ἀκολουθεῖ καὶ τὸ σημερινὸν τῆς Ρωσίας ἐμπόριον ἐξ Ὁδησσοῦ εἰς Ρίγαν ἀφ' ἐνός, καὶ ἀφ' ἐτέρου ἐκ τοῦ λιμένος τοῦ Βατούμη μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Οἱ Φοίνικες μάλιστα εἰχον ὑποδεῖξει καὶ τὴν ὁδὸν, δι' ἣς οἱ Εὐρωπαῖοι κατόπιν ἀνεκάλυψαν καὶ ἐγνώρισαν τὴν Ἀμερικήν· ἀναμφίβολον εἶνε, διτὶ εἶχον οἰκίσει τὰς Καναρίους νήσους καὶ πιθανὸν ὅτι εἶχον γνωρίσει τὸς Φερόας καὶ τὴν Ἰσλανδίαν, τοὺς σταθμούς δηλαδὴ ἐκείνους, ἀφ' ὃν μετὰ πάροδον διεχιλίων ἐτῶν δὲ Ἔριχ Ράουνδα ἀπειβιβάσθη εἰς Γροιλανδίαν, δηπως καὶ δὲ Κολόμβος πεντακόσια ἔτη μετὰ ταῦτα διὰ τῶν Καναρίων νήσων ἀνεκάλυψε τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν κεντρικὴν Ἀμερικήν.

Παρ' ὅλον τῶν πλοῦτον τῶν ἀργυρωρυχείων τῆς Ἰσπανίας, τῶν μεταλλείων τῆς μεγάλης Βρετανίας καὶ τοῦ ἥλεκτρου τῶν ἀκτῶν τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης, παρ' ὅλους τοὺς δελεαστικοὺς μύθους δι' ὃν ἡ φαντασία τῶν λαῶν ἐκαλλάπιζε καὶ ἐξεθείαζε τὸ δυτικὸν ἄκρον τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου, ἡ Ἰνδικὴ πάντοτε διετέλεσεν ἡ χώρα τῶν πόδων, τῶν θαυμάτων καὶ τῶν ἀπειραρίθμων μύθων. Ἡ Ἐρυθρᾶ θαλασσα καὶ ἡ διὰ Παλμύρας (ἐν Συρίᾳ) ἀγρούσα λεωφόρος ἦσαν οἱ δρόμοι, δι' ὃν ἀπὸ αἰώνων οἱ Φοίνικες συνεκοινώνουν ἐμπορικῶς πρὸς τὴν Ἰνδικὴν καὶ τὴν Ἀραβίαν, ἔως οὐδὲ διαστιλέως τῆς Φοίνικης Χιράμ. ἐπεχείρησε τοὺς γνωστοὺς ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης πλοῦς πρὸς τὴν Σωφιρά τῆς Σουφίρη, τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Ἰνδικῆς. — „Καὶ οἱ παῖδες Σαλωμῶν καὶ οἱ παῖδες Χιράμ ἐφερον χρυσὸν τῷ Σαλωμῶν ἐκ Σουφίρη, καὶ ἔντα πενκινα, καὶ λίθον τίμιον.“*)

Ἐν γένει πᾶσαι αἱ ἀγρα τοῦδε γενόμεναι συγκριτικαὶ *) Παραλεπ. Β'. Κεφ. IX.

ιστορικαὶ ἔρευναι ἀποδεικνύουσιν, ὅτι τὸ ἐμπόριον την κατὰ τοὺς ὅστερον χρόνους διεύθυνσίν του προδιεγάραξε πρὸ τῆς ἀκριβέστερον ἡμῖν γνωστῆς ιστορικῆς περιόδου. Οὕτω καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαιοτάτοις κατοίκοις τῆς Ἰταλίας, τοῖς Ἐτρουρίοις, ἀναφέρεται ὁδός τις ἱερά, ἄγουσα διὰ τῶν Ἀλπεων πρὸς τὴν Βόρειον καὶ τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν καὶ μεσολαβοῦσα εἰς τὸ πρὸς τοὺς γειτονεύοντας λαοὺς ἐμπόριον. Τοιάτη τις ἐπίσης ὁδός, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν, συνέδεε τὰς βορείους ἀκτὰς τῆς Μαύρης θαλάσσης πρὸς τὴν Βαλτικὴν διὰ μέσου τῶν ἀλλοτε σκυθικῶν, νῦν δὲ ῥωστικῶν πεδιάδων. Ἐτὶ σπουδαιότεραι ἡσαν αἱ διὰ τῶν στεπῶν λεωφόροι, δι’ ὧν οἱ παρὰ τὸν Τάναν οἰκοῦντες συγκοινώνουν πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς μέσης καὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἀσίας. Ἀλλὰ τὴν μεγίστην των σπουδαιότητα ἀπέκτησαν αἱ ἐμπορικαὶ αὐται ὁδοί, ὅτε οἱ ἐπὶ ὀλοκλήρους αἰώνας διεξαγόμενοι ἀγῶνες μεταξὺ τῶν ἀντιζήλων Ἑλλήνων καὶ Φοινίκων ἐπερατώθησαν πρὸς δφελος τὰν πρώτων. Οἱ Ἑλληνες ἀπάθησαν τοὺς Φοινικαὶ ἐκ τῶν θαλασσῶν καὶ τῶν παραλίων των, ἀνέπτυξαν τὴν δύναμιν των διὰ κατακτήσεων καὶ ἀποικιῶν, ἀπέκτησαν εὐρὺ ἔδαφος πρὸς ἔξαγωγὴν καὶ κατανάλωσιν τῶν προϊόντων τῆς βιομηχανικῆς καὶ ἐμπορικῆς των δραστηριότητος καὶ ὅτε οἱ Φοινίκες συμμαχήσαντες πρὸς τοὺς Πέρσας ἐπετέθησαν τὸ τελευταῖον κατ’ αὐτῶν, οἱ Ἑλληνες ἐνίκησαν αὐτοὺς κατὰ κράτος καὶ ἔξεμηδένισαν τὸ παλαιόν των γόνητρον. Ἀλέξανδρος ὁ μέγας τέλος κατέκτησε τὴν Τύρον, κατηδάφισεν αὐτὴν καὶ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Νείλου, ὃπου ἀπὸ μακροῦ ἥδη ἡ Καμαρίζον ἑλληνικὰ ἐμπορεῖα, ἔκτισε τὴν Ἀλέξανδρειαν, ἥτις, γενομένη κέντρον τοῦ ἴνδοευρωπαϊκοῦ ἐμπορίου, κατέστη ἐν βραχεῖ ἡ πλουσιωτάτη καὶ ἀκμαιοτάτη πόλις τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἡ πρωτεύουσα τοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Διὸ τῶν ἐκστρατειῶν του ὁ Ἀλέξανδρος ἔσυνθένωσε τὴν δύναμιν τῶν βασιλέων τῆς Περσίας καὶ μετὰ τοῦ νικηφόρου στρατοῦ του προήλασε μέχρι τοῦ Πενταποτάμου τῆς Ἰνδίας.

Τοῦ Ἀλέξανδρου αἱ στρατεῖαι ἐπέφερον τελείαν ἀνατροπὴν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν συγκοινωνίαν, εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ πλουτολογικὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐν φανταστικῷ πολέμῳ τῆς Ἀλέξανδρου τοῦ πολέμους ἐπήρησε τὴν προτέραν τῆς ἀκμῆν καὶ μάλιστα κατέστη πλουσιωτέρα, παρ’ ὃσον ἡσαν ἐν καιρῷ τῆς δόξης των αἱ ἀσιατικαὶ τῶν Ἑλλήνων ἀποικίαι, αἱ ἐμπορικαὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλλάδι πόλεις ἥρχισαν νὰ παρακμάζωσι καὶ νὰ ἐκπίπτωσι τῆς προτέρας αὐτῶν περιωπῆς καὶ δόξης. Μόνη ἡ Κόρινθος, ὃπου κατέπλεον τὰ ἐκ Ρόδου προερχόμενα σκάφη, καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου ἀποικία τῶν Μεγαρέων, τὸ Βυζάντιον, ἡδυνήθησαν νὰ τηρήσωσι τὴν θέσιν των ἐπὶ μακρὸν χρόνου διάστημα ὡς κέντρα καὶ ὀρμητήρια τοῦ σημαντικωτέρου εὐρωπαϊκοῦ ἐμπορίου. Ἀλλ’ ὅπως δήποτε τὸ κέντρον τοῦ βάρους δλης τῆς ἐμπορικῆς συγκοινωνίας εἶχε μετατοπισθῆ ἐις Ἀσίαν. Ἐνταῦθα δέ, εἰς τὰς ἀπεράντους πεδιάδας μετὰ τῶν ποικιλομόρφων τοῦ ἔδαφους σχηματισμῶν ὃπου παρήγοντα ἀφονα προϊόντα ὅλων τῶν κλιμάτων, ἐπὶ Ἀλέξανδρου καὶ τῶν διαδόχων του ἀνεπτύχθησαν εἰς μέγαν βαθμὸν αἱ ἐμπορικαὶ ἐπιχειρήσεις. Καὶ ναὶ μὲν αἱ πανάρχαιαι τοῦ πολιτισμοῦ ἑστίαι παρὰ τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγρητα προέκειντο ἥδη μόνον ἀφανῆ καὶ κατακεχωμένα ἐρείπια, εἰς ἀπειρον δ’ ἔκτασιν ἐκάλυπτεν ἥ ἀμμος τῆς ἐρήμου τὸ παχὺ καὶ ἡρόνιμον ἔδαφος τῶν παρὰ τὸν Πενταπόταμον ἴνδικων χωρῶν, ναὶ μὲν καὶ ὁ χρυσοφόρος Πακτωλὸς εἶχε στειρεύει καὶ οἱ θησαυροὶ τοῦ παροιμιώδους γενο-

μένου Κροίσου εἶχον καταντήσει παλαιὸς καὶ ἀπίστευτος μῆδος, ἐκ τοῦ καταστραφέντος ὅμως κράτους τῶν Ἀχαιμενιδῶν ἀνεβλάστησεν ἐπὶ τῶν ἔρειπίων νέα ζωὴ καὶ κατὰ μῆκος τῶν ἐμπορικῶν λεωφόρων ἐγεννήθησαν πόλεις, αἵτινες κατὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ τὸν πλοῦτον τῶν κατοίκων των ἡσαν ἵστιμοι πρὸς τὰς ἴσχυρας πρωτευούσας τῶν βασιλέων τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Βαβυλονίας, κατὰ πολὺ δὲ ὑπεριέρουν διὰ τοῦ πλούτου καὶ τῆς βιομηχανίας των καὶ αὐτῶν τῶν πρὸς μικροῦ τόσον περιφήμων ἐμπορικῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἀνατροπὴ δὲ αὕτη ἐγένετο τόσον ταχέως, διότι ἡ ἐκ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων καὶ χωρῶν μετανάστευσις διευθύνθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς πρὸς ἀνατολάς, ἀντὶ νὰ τραπῇ πρὸς βορρᾶν καὶ δυσμάς. Οὕτω δὲ ὁ γεγηρακώς τῆς Ἀσίας πολιτισμὸς ἀνεζωγονήθη ὑπὸ αὐτῶν ἐκείνων τῶν λαῶν, οἵτινες ἐξ αὐτῆς εἶχον διανεισθῆ τὰ στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ των καὶ τὰς θεμελιώδεις βάσεις τῶν ἐπιστημῶν, τῶν τεχνῶν καὶ τῆς βιομηχανίας των.

Καὶ τίς δύναται ν’ ἀρνηθῆ ἡ νὰ διαφιλονεικήσῃ, διτι δῆλη αὕτη ἡ βαρυσήμαντος ἀναστάτωσις τοῦ παραγωγικοῦ καὶ πλουτολογικοῦ συστήματος ἐπῆλθε κυρίως ὡς ἐκ τῆς μετατοπίσεως τῶν πρὸς τὴν κεντρικὴν Ἀσίαν καὶ την Ἰνδικὴν ἀγουσῶν ὁδῶν! Ἐν φανταστικῷ πολέμῳ τῶν χωρῶν τούτων κίνησις διεσπάτο καὶ κατετέμνετο εἰς διαφόρους κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ὁδούς, ἐνεκα δὲ τῆς ἀμοιβαίας ἀντιζηλίας τῶν ναυτιλλομένων ἐθνῶν, ἀτινα ὡς ἀσπονδοὶ ἐχθροὶ ἐπολέμουν κατ’ ἀλλήλων μέχρι θανάτου, πολλαχῶς καὶ ποικιλοτρόπως ἐκωλύετο εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς, ἥδη παραπλεύρως τῆς θαλασσίας ὁδοῦ, τῆς Ἑρυθρᾶς θαλάσσης, εὐρέμη διὰ μιᾶς ἡ προσφορωτάτη καὶ φυσικωτάτη κατὰ ξηρὰν ὁδὸς διὰ Συρίας καὶ Μεσοποταμίας μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου καὶ τῶν ἐμπορικῶν πόλεων τῆς κεντρικῆς Ἀσίας, αὕτη δὲ ἡ ὁδὸς ἥτον ἀκωλύτως ἀνοικῆτη ἐνώπιον λαοῦ, ὅπτις διὰ τοῦ ἀνεπτυγμένου πολιτισμοῦ του, τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ του πνεύματος, τῶν τεχνῶν καὶ βιομηχανικῶν γνώσεων του, τῶν οἰκονομικῶν μέσων, τῆς ἀφθονίας τῶν πόρων καὶ διὰ τῶν ἀποικιστικῶν του ἀρετῶν ὑπερεξεῖχε πάντων τῶν ἀλλων συγχρόνων ἐθνοτήτων. Αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ἐπὶ Ἀλέξανδρου ἥδη ἐξικνοῦντο ἀπὸ τῆς λιβυκῆς ἐρήμου μέχρι τῶν πηγῶν τοῦ Ἰνδοῦ καὶ ἐξησφάλιζον εἰς ἐνα καὶ μόνον λαὸν τὰς ἀπειρον καὶ γονιμωτάτας ταύτας ἐκτάσεις τῆς γῆς. Καὶ δὲ ἀργίνους οὗτος καὶ διὸ τοῦ θεοῦ ηλογημένος λαὸς ἐπραξε πᾶν ὅτι ἥδυνατο, ὅπως ἀποδεῖξῃ καρποφόρους τοὺς ἐν τῇ χώρᾳ ταύτη καὶ τῇ φύσει κεκρυμμένους θησαυρούς· οἱ πολυπληθεῖς μετανάσται ἐδωκαν. ὥθησον εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν παραγωγικὴν τοῦ ἔδαφους δύναμιν, οὕτω δὲ ἐκτὸς τοῦ διαμετακομιστικοῦ ἐμπορίου ἀνεπτύχθη καὶ σπουδαία ἐπιτόπιος ἐμπορικὴ κίνησις. Ἡ δόλονεν αὔξουσα εὐπορία τῶν πυκνῶν καὶ δραστηρίων κατοίκων διημολύγε τὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν αὔξησιν μεγάλων πόλεων ἐγγὺς τῆς μεγάλης ὁδοῦ, δι’ ἡς διήρχετο τὸ παγκόσμιον ἐμπόριον. Ἡ Ρόδος, ἥτις ἐνεκα τῆς θέσεως τῆς ἀμφοτέρων ἀποικιώνειν ἐκυριάρχει τῶν ἀκτῶν τῆς παρακειμένης ἡπειρου, ἡ Ἀντιόχεια, ἡ πρωτεύουσα τῶν Σελευκιδῶν, ἡ Ηλαμύρα, ἡ ἀργότερον περίφημος πρωτεύουσα τῆς αὐτοκρατείας Ζηνοβίας, ἡ Ἀλέξανδρεια, ἡ λαμπρὰ τῶν Πτολεμαίων πρωτεύουσα, ἡ ἐπὶ τοῦ Τίγρητος Σελεύκεια καὶ ἀλλαι πόλεις μεγάλαι καὶ περιφενεῖς καὶ ἀπειράρχομοι ἀλλαι ἐστίαι τῆς ἑλληνικῆς φιλοπονίας προεξίλυρον εἰς, ἐκατάς πανταχόθεν τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν συγκοινωνίαν καὶ συνεκέντρους αὐτὸν εἰς τὴν διεύθυνσιν ταύτην.

Πάντα ταῦτα ὅμως συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ διαψευσθῶ-

σιν ἄρδην αἱ ἔλπιδες, ἃς οἱ ἐν Ἑλλάδι είχον συλλάβει ἐκ τῶν κατακήσεων Ἀλεξανδρου τοῦ μεγάλου. Πρὸ πάντων δὲ αἱ Ἀθῆναι τέλεον είχον ἀπωλέσει τὴν παλαιὰν αὐτῶν σημαντικότητα ὡς πρώτη ἐμπορικὴ πόλις τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἐξασθενησθεῖσαι καὶ προηγουμένως ἥδη διὰ τῶν ἀτελευτήτων ἐσωτερικῶν σπαραγμῶν καὶ τῶν ἀτυχῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Καὶ ἡ Κίρινθος εἶχε μείνει μόνον εἰς τὴν παλαιὰν αὔτης θέσιν, δὲν ἐπροόδευε δὲ πολὺ καὶ αὐτὸς Βυζάντιον, καίτοι διὰ τῆς ἐπικαίρου του τοποθεσίας, τοῦ μοναδικοῦ λιμένος του ἥδυνατο νὰ συγκοινωνῇ προς ἀπάσας τὰς χώρας εὐχερέστερον, παρ' ὅλαι αἱ λοιπαὶ ἐλληνικαὶ πόλεις καὶ ἀποικίαι. Ἡ μεγάλῃ ἐμπορικῇ ὅδες πρὸς τὴν Ἰνδικὴν καὶ τὴν Κίναν διὰ τοῦ ἀραβικοῦ καὶ περσικοῦ κόλπου ἔκειτο ἐκτὸς τῆς σφαίρας του καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἥδυνατο νὰ παρακολουθῇση κατὰ πόδας τὴν ταχεῖαν ἀνάπτυξιν τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἀντὶ τούτου ὅμως ἔμενον αὐτῷ ἀνοικταὶ πρὸς τὴν κεντρικὴν Ἀσίαν δύο ἀλλαὶ ὅδοι. Καὶ ἡ μὲν ἥγεν ἐκ τοῦ ποταμοῦ Δών καὶ ἐκ βορρᾶ περὶ τὴν Κασπίαν θάλασσαν εἰς τὸν Ὥξον καὶ τὴν ἐλευθέραν Ταρταρίαν, ὅπου ἔκειντο αἱ ἀποθήκαι των κινεζικῶν, Ἰνδικῶν καὶ ἐλληνικῶν ἐμπορευμάτων, ἡ δὲ ἐπέρα ἔφερεν ἐκ τῆς ἐν τῇ νοτιοανατολικῇ ἀκρᾳ τοῦ Εὔξενου πύντου κειμένης Κολχίδος πρὸς τὸν Φάσιν, εἴτα διὰ ἔηρας πρὸς τὴν Κασπίαν θάλασσαν καὶ τὴν λίμνην τῆς Ἀράλης καὶ ἐντεῦθεν διὰ τῆς Βακτριανῆς πρὸς τὸ σημερινὸν Χεράτ καὶ τὰς παρὰ τὸν Ἰνδὸν χώρας. Ἀμφότεραι αὐται αἱ ὅδοι ἥσαν ἐν χρήσει ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων, τοῦτο δὲ ἀποδεικνύει ὁ πλοῦς τῶν Ἀργοναυτῶν πρὸς εὐρεσιν τοῦ ἐν Κολχίδι χρυσοῦ δέρατος καὶ ἡ ἐκ παλαιοτάτων χρόνων ἐπὶ τῆς ταυρικῆς Χερσῶνος, τῆς σημερινῆς Κριμαίας, καὶ τῶν ἀλλων ἀκτῶν τῆς Μαύρης θαλάσσης ἐγκατάστασις ἐλληνῶν ἀποίκων καὶ μεταναστῶν.

Οπόσην σπουδαιότητα είχον αἱ ἐκ Κολχίδος πρὸς τὰς Ἰνδίας ἄγουσαι ἐμπορικαὶ ὅδοι μαρτυροῦσιν αἱ πολυάνθρωποι καὶ πυκνόταται ἐλληνικαὶ ἀποικίαι τῶν βορείων ἀκτῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἄλλ' ἡ διὰ τοῦ περσικοῦ κόλπου καὶ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἄγουσα ἐκέντητο τόσα φυσικὰ πλεονεκτήματα, ὡς τε πᾶσα ἡ ἐμπορικὴ κίνησις ἐτράπη πρὸς ταῦτην καὶ τοσοῦτο μᾶλλον, καθ' ἓσον αἱ ἔγγυς εὔφοροι καὶ ὑπὸ ποταμῶν διαφρεδεύειν κῶς τοιούτων ἥσαν Ἰνδικόντως προσφυεῖς εἰς τὴν πρόσοδον τῆς γεωπονίας, τὴν αὔξησιν τῶν πόλεων καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας. Τὸ ἐμπόριον ἔπειτε νὰ τραπῇ τὴν ὅδον ταῦτην, ἐπειδὴ ὁ πυκνός, ὁ καθ' ὅλους τους παραγωγικοὺς κλάδους τῆς πλουτολογίας ἐνεργός, πλούσιος καὶ πολλὰς ἔχων ἀνάγκας πληθυσμὸς τῶν χωρῶν τούτων διετήρει ἀκμαίαν τὴν ἀπιτόπιον ἐμπορικὴν κίνησιν καὶ τὴν πρὸς τὰς γειτνιαζούσας χώρας συγκοινωνίαν ἀνέπτυξε μέχρις ἀποτεύτου δι' ἥμαξ τὴν σήμερον βαθμοῦ. Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἀλεξανδρου, τῶν Πτολεμαίων καὶ τῶν Σελευκίδῶν, ἡ ἐπὶ τῶν ὁδῶν ἔκεινων κίνησις ἥτο τοιαύτη, ὡς τε πρὸς αὐτὴν δύναται τὴν σήμερον νὰ συγχριθῇ μόνον ἡ διὰ τῆς διώρυγος τοῦ Σουέζ. Αἱ ἀνάγκαι λοιπὸν ἀπήγησαν νὰ κατασκευασθῶσιν εὐρύτεροι λιμένες, νὰ στραβωθῶσι λαμπραὶ ὅδοι καὶ νὰ σκαφῇ διωρυξ, ἥτις ἐξ Ἀλεξανδρείας συνέδεε τὸν Νεῖλον πρὸς τὴν Ἐρυθρᾶν θάλασσαν καὶ ἀπὸ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου μέχρι Μάρκου Αὐρηλίου ἐξωγόνει τὸ ἀφρικανικόν, ἀραβικὸν καὶ τὸ Ἰνδικόν ἐμπόριον. Ἀπέναντι τῶν ὑπὸ τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης δημιουργηθεισῶν τούτων ὁδῶν ὡφειλε φυσικῆς ἡ ἀπὸ Κολχίδος εἰς Ἰνδίας ἄγουσα να διπισθοδρομίσῃ, ἀν καὶ τολμηροὶ ἐμποροὶ ἐξηκολούθουν

πάντοτε νὰ πέριφρονται τὰ κωλύματα καὶ μετὰ πολλῶν κινδύνων νὰ διαβαίνωσι τὰ ὄροπέδια, τὰς ἀγόνους ἐρήμους καὶ τὰς χιονοσκεπεῖς ἀλύσσεις τῶν Καυκασίων ὄρέων.

Ἡ τοιουτορόπως δὲ συντελεσθεῖσα συγκέντρωσις τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου οὐ σημιρόν· συγεβάλετο καὶ εἰς τὴν παρακμὴν τῆς καρχηδονικῆς δυνάμεως, ἀφ' οὗ δὲ καὶ αὐτὴ ἡ νικηφόρος Ρώμη κατέκτησε τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Μικρὰς Ἀσίαν, ἡ Ἀλεξανδρεία πάλιν ἔμεινεν ἡ πρώτη ἐμπορικὴ πόλις τοῦ κόσμου, ὁ κεντρικὸς δεσμὸς τριῶν ἡπείρων καὶ ἡ κυριατέρα ἐμπορικὴ ἀποθήκη τῆς φιληδόνου Ρώμης καὶ ὅλων τῶν μεγάλων πόλεων τῆς δύσεως. Ἡ συγκοινωνία δέ, ἥτις εἶχεν ἀναπτυχθῆ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, Ρόδῳ καὶ ἐπὶ τοῦς λοιποῖς λιμέσι τῆς Ἀνατολῆς, εἶχεν ἐπὶ τοσοῦτον μεγαλειτέρας βάσεις, καθ' ὅσον τὸ Βυζάντιον καὶ αὐτὴ ἡ Ρώμη μέγα μέρος σιτηρῶν προεπορίζοντο ἐξ Αἰγύπτου καὶ Μικρᾶς Ἀσίας. Πρὸς ἔτι μεγαλειτέραν δὲ ἐμψύχωσιν τῶν συναλλαγῶν συνετέλεσεν ἡ κατάλυσις τῶν διαφόρων μικρῶν ἡγεμονιῶν καὶ διπαραγκωνισμὸς τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων γλωσσῶν διὰ τῆς ἐλληνικῆς καὶ τῆς λατινικῆς.

Πανταχοῦ τῆς Ἀνατολῆς διεδόθη ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα, καίτοι οἱ Ρωμαῖοι οὐδαμῶς παρεκάλυπτον τὴν χρῆσιν καὶ τῶν ἀλλων ἰδιωμάτων. Οὕτω δὲ εὔκολωτερον ἐπέτυχε τὸ πείραμα τῆς ἀνυψώσεως τοῦ Βυζαντίου εἰς πρωτεύουσαν τῆς ἀνατολικῆς Αὐτοκρατορίας. Οἱ Αὐτοκράτορες διὰ τῆς μεγαλοπρεπείας καὶ πολυτελείας των ὑπεστήριζον τὴν βιομηχανίαν· ἡ πόλις ἐκομήθη διὰ λαμπρῶν οἰκοδομῶν καὶ μνημείων καὶ ἐν βραχεῖ προέλαβεν ἡ ἐκτασις αὐτῆς εὐρείας διαστάσεις ὡς ἐκ τῆς συρροῆς κατοίκων ἐξ ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν. Τὸ πρὸς τὴν κεντρικὴν Ἀσίαν, Κίναν καὶ Ἰνδικήν, ἐμπόριον σπουδαίως εἶχεν ἀναζωπυρηθῆ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀρσακιδῶν, οἵτινες εἶχον ἴδρυσει ἐν Περσίᾳ ἴσχυρὸν βασίλειον. Αἱ παροδικαὶ ἐπιδρομαὶ τῶν Σινῶν, οἵτινες ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ὑπέτασσον πᾶσαν τὴν ἀπέραντον χώραν μέχρι τῆς Κασπίας θαλάσσης, ὑπεβοήθουν τὴν σύναψιν νέων σχέσεων μεταξὺ Σινῆς καὶ τῶν παρὰ τὸν Ὥξον χωρῶν. Ἐν δὲ ἡ μετανάστασις τῶν λαῶν κατέστρεψε τὸ δυτικὸν ρωμαϊκὸν κράτος, ἡ Ἀνατολὴ ἐνισχύετο καὶ ἐκραταιοῦτο ἐν τῇ δυνάμει της. Τὸ Βυζάντιον εἶχε καταλάβει τὴν θέσιν τῆς Ρώμης. Ἡ πόλις τοῦ Κωνσταντίνου κατέστη πρωτεύουσα τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ κόσμου σύμπαντος, ἡ πρωτίστη ἐδρα τῶν ἐπιστημῶν, τῶν τεχνῶν καὶ τῆς βιομηχανίας, ἐν φέτῃ δύσει ἐκυριάρχουν οἱ βαρβάροι, καὶ αἱ ἀρχαῖαι ἐστίαι τοῦ πολιτισμοῦ ἐγένοντο παρανάλωμα τῆς δημόσεως καὶ τῆς λειτουργίας. Ἄποδιγροίκων καὶ βαναύσων χειρῶν τὰ ἀριστοτεχνήματα τῶν ἐλλήνων καὶ ρωμαίων ἀρχιτεκτόνων, γλυπτῶν καὶ ζωγράφων κατεχώσθησαν ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῶν καταστραφεισῶν πόλεων, ἐκ βάθρων ἀνετράπη πᾶσα ἡ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ τάξις, τὰ δὲ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία τέλεον ἐξεμπεδείσθη καὶ ἀπενέκρωθη. Οὐδαμόδεν πλέον ἐζητοῦντο τὰ προϊόντα τῆς Ἀνατολῆς, ἐπειδὴ πανταχοῦ ἐν τῇ Δύσει ἐπεκράτει πενία καὶ βαρβαρότης. Ἀξιοσημείωτον είναι λίαν, καὶ συγχρόνως εὐεξήγητον, ὅτι ἡ παρακμὴ τῆς ἀνατόρω μηνημονεύθησε μεταξὺ Νεῖλου καὶ Ἐρυθρᾶς θαλάσσης διώρυγος συμπίπτει ἀκριβῶς εἰς τὴν περίοδον τῆς ἀρχῆς τῆς μετανάστασεως τῶν λαῶν, ἥτοι ἐπὶ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου. Αἱ μετέπειτα περιπλοκαὶ ἐν τῷ κράτει, οἱ ἀδιάκοποι πόλεμοι καὶ αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Πάρθων ἐπήνεγκον ἐπίσης τὴν παρακμὴν τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ πρὸ πάντων τῶν ἀπὸ ταύτης μέχρι τοῦ περσικοῦ κόλπου ἐν τῷ μεταξὺ κειμένων πόλεων.

(Ἐπειταὶ συνέχεια.)